

N:o 166.

Af herr **H. A. Segerdahl**, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar af rättegångsbalken m. m.

Den, som någon tid öfvervarit förhandlingar vid våra underdomstolar, torde icke hafva kunnat undgå att lägga märke till det missförstånd, som allt emellanåt yppar sig, då ett vittne skall efter domarens förestafvande aflägga vittneseden. Vittnet säger ett annat ord, än domaren sagt, den sistnämnde upprepar å nyo ordet i eden, men vittnet fattar det ändock icke, utan försöker en ny vändning. Och detta inträffar, huru mycket domaren än må bemöda sig att uttala ordet högt och tydligt. Stundom kan det icke hjälpas med mindre, än att domaren måste ingå på en förklaring af ordet och dess böjning. Stundom urartar också allt detta till rent af löjväckande episoder. För undvikande häraf eller för att spara tid åt sjelfva rättsförhandlingarne, torde det hända, att en eller annan domare icke alltid fäster afseende vid felsägningarne, utan låter dem, fastän hörda, passera utan rättelse, hvilket emellertid måste anses såsom i hög grad betänkligt, emedan det är egnadt att hos allmänheten undergräfvat aktningen för eden och i vissa fall, då felsägningen kanske varit afsigtlig, kan gifva stöd åt en sådan uppfattning hos vittnet, att eden icke är fullt bindande, då den icke blifvit rätt eftersagd.

Det missförstånd, hvarom är fråga, har sin grund i edsformulärets ordalag och är ganska förklarligt, då man vet, att dessa ordalag äro hopsatta för mer än 200 år sedan. De förekomma först

i två på 1680-talet utfärdade författningar angående krigsdomstolar och ingingo derifrån i 1734 års lag. Sedermera har vittneseden väl genom en förordning af 1867 *förkortats*, men i öfrigt hufvudsakligen bibehållit sin gamla lydelse. Språkets utveckling har gått densamma förbi, därför är den för nutida vittnen så svårförstådd. Förr var allmänheten van att höra detta uppräknande efter hvarandra af ord, som hade likartad betydelse, äfvensom dessa efter främmande språk formade ordställningar. Man var öfvad att ändock finna meningen, och fann man den icke, så lät man sig nöja och sade maskinmessigt efter. Numera är förhållandet ett annat. I skrift och tal söker man att göra språket koncist, att frigöra det från allt, som är onödigt för tankens uttryckande. Derfor har i allmänhet en nutida människa med vanlig skolbildning svårt att förstå — och *förstå* är hvad hon vill göra — då ord af lika eller hufvudsakligen lika innebörd förekomma omedelbart efter hvarandra. Hon stannar då gerna med sin tanke och vill söka utleta, om de ändock betyda något olika och hvilken särskild mening kan finnas i deras ställande bredvid hvarandra. Härigenom blir deras förekomst tillsammans förvillande och icke klagörande.

Svårast är, om vändningar förekomma, som enligt gällande språkbruk äro att anse såsom fel, hvilket är fallet med ett uttryck i vittneseden. Inför ett sådant stanna naturligtvis många vittnen förvirrade och tro icke sina öron, när eden förestafvas dem, utan söka då och tillgripa i stället något annat uttryck, som synes dem kunna passa.

Vittneseden har för närvarande denna lydelse: »Jag N. N. lofvar och svär vid Gud och Hans heliga evangelium, att jag skall vittna och gifva tillkänna allt, hvad jag vet i denna sak händt och sant vara, så att jag ej något förtiger, tillägger eller förändrar; så sant mig Gud hjälpe till lif och själ.»

Uti Kongl. Maj:ts för innevarande Riksdag framlagda förslag till lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken är eden bibehållen vid samma lydelse. Då en ändring härutinnan emellertid är af ett verkligt behof påkallad, har undertecknad känt sig manad att framlägga frågan till Riksdagens pröfning, så att saken må öfvervägas, innan vittnesedens lydelse skulle å nyo fastläsas för en oviss framtid.

De fordringar, som böra uppställas på vittneseden, äro, att den skall vara till sin lydelse klar och kort samt i största möjliga

mån fri från hvad som kan anses stötande för olika skiftningar af den religiösa känslan.

Beträffande klarheten finnes, såsom förut antydt, i det nuvarande edsformuläret en brist deruti, att det omfattar flera för innehållets uttryckande onödiga ord, som verka mera förvirrande än upplysande å den, som aflägger eden. Till dessa dubbeluttryck hör först och främst »*lofvar och svär*», hvilka ord i detta sammanhang hafva enahanda betydelse. Detsamma är förhållandet med »*vittna och gifva tillkänna*» äfvensom med »*händt och sant vara*». I uttrycket »*vid Gud och Hans heliga evangelium*» borde de fyra sista orden kunna vara borta utan att edens mening förändrades. Man kan också fråga sig, hvarför eden just bör afläggas vid *evangelium*. Äldre lagberedningen föreslog *ord* i stället för *evangelium*, så att edsförpligtelsen skulle ske »*vid Gud och Hans heliga ord*». Uttrycket »*vid Gud*» borde dock vara nog kraftigt att här ensamt fylla platsen.

Mot orden »*händt och sant vara*» rigtas också den anmärkningen, att de innehålla ett fel i språkligt hänseende. Det säges icke »*något är händt*», utan »*något har händt*». Derför borde det i eden stå »*hvad jag vet i denna sak händt hafva och sant vara*» eller enligt nutida lättfattligare språkbruk »*hafva händt och vara sant*». Med sistnämnda lydelse af uttrycket skulle säkerligen förekommas en hel del af de nu mycket talrika misstagen, då vittnet, hvars språköra alltför mycket stötes af »*händt och sant vara*», försöker med ett »*kändt och sant vara*» eller »*rätt och sant vara*» eller i sin nöd med något så konstigt som »*jemt och sant vara*».

Man skulle kunna tycka, att ett edsformulär, som ej är längre än vittneseden, skulle ingå i det allmänna rättsmedvetandet, så att de flesta vuxna medlemmar i samhället skulle ega kännedom om dess lydelse eller åtminstone förstå detsamma. Men erfarenheten har visat, att två sekel icke förmått att sådant åstadkomma, och ju äldre detta edsformulär blir, ju mindre kommer det att af folket förstås. Det oklara och framför allt det origtiga i uttrycket måste aflägsnas för att eden icke skall nedsjunka till en tom formalitet, hvilken utan eftertanke af den lättsinnige fullgöres.

Vittneseden bör vidare vara kort. Härigenom underlättas för vittnet att under förestafvandet kunna följa innehållet, och derjemte vinnes en annan vigtig fördel deruti, att det blir möjligt att utan för stor tidsutdrägt upptaga eden af hvart vittne särskildt, då flera vittnen skola höras i samma mål. För närvarande är det

vanligt, att alla vittnen i ett mål, eller åtminstone så många, som kunna komma åt att samtidigt hålla två fingrar på bibeln, få aflägga eden samtidigt. I den korus, som härvid uppstår, är det emellertid en omöjlighet för domaren att iakttaga, att hvart vittne rätt efter-säger eden. Och dessutom verkar det allt annat än högtidligt, detta svärjande i korus och detta hopträngande för att vittnena skola komma åt att åtminstone med ett par fingertoppar beröra en kant af bibeln.

Finge hvart vittne svära för sig, skulle allvaret i edsakten skarpare framträda för vittnet och mäktigare inskräpa sannings-pligten till fromma för rättssäkerheten. Denna åsigt gjorde sig ock gällande inom nya lagberedningen, som i sitt år 1890 afgifna förslag till lag om bevisning inför rätta upptog, att vittnen skulle, der de voro flera, hvar för sig aflägga ed. Vill man införa en sådan bestämmelse, bör också vittneseden erhålla en så kort form, som låter sig med nödig säkerhet förena.

En tredje fordran på vittneseden är, att i dess formulering största möjliga hänsyn skall vara tagen till olika religiösa åskådningar. Denna fordran har gått ut öfver edens inlednings- och slutord. Med anledning af en skrifvelse, som Riksdagen den 2 juni 1883 aflät till Kongl. Maj:t, erhöi nya lagberedningen uppdrag att yttra sig öfver, huruvida icke inlednings- och slutorden i de offentligen på-bjudna ederna skulle kunna utbytas mot andra. Nya lagberedningen föreslog, att slutorden skulle helt och hållet uteslutas och begynnelseorden ändras till »Jag lofvar och svär inför Gud den allvetande och allsmäktige». Kyrkomötet uttalade i skrifvelse till Kongl. Maj:t den 10 oktober 1883 (i fråga om presteden) att kyrkomötet »ansåge slutorden i det nuvarande edsformuläret: »så sant mig Gud hjelpe till lif och själ», hvilka företrädesvis föranledt betänkligheter, kunna bortfalla utan att derigenom eden förlorade i styrka eller ändrades till innehållet.»

I sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, som framlades 1884, föreslog nya lagberedningen, att vittne skulle »svära inför Gud den allvetande och allsmäktige att i sin utsago hålla sig till sanningen». I detta förslag voro de särskilda slutorden sålunda borttagna.

Vid 1885 års riksdag framlade Kongl. Maj:t förslag till ny lydelse af domare- och vittnesederna, den sistnämnda så lydande: »Jag lofvar och svär, att jag skall vittna och gifva tillkänna allt

etc. — — — — — (lika med nuvarande vittneseden) — — — förändrar. Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige.» Förslaget blef emellertid icke af Riksdagen godkänt. Under de senare åren har icke något försök gjorts att få vittnesedens lydelse förändrad. Man tyckes hafva resignerat inför svårigheten att kunna enas om begynnelse- och slutorden, hvarom striden inom Riksdagen hittills hufvudsakligen rört sig.

I fråga om nuvarande vittneseden yttrade sig nya lagberedningen i betänkandet af 1884 på följande sätt. »Genom kongl-förordningen den 5 november 1867 blef den förutvarande vittneseden betydligt förenklad och förkortad. Erfarenheten ådagalägger dock nästan dagligen, att formuläret det oaktadt icke rätt uppfattas af personer, tillhörande de mindre bildade klasserna. Detta antyder, att någon otydlighet eller allt för stor omständlighet förefinnes i ordalagen. I motsats till äldre tiders uppfattning, att edens kraft förstärktes genom ett utförligt uppräknande af olika omständigheter, som kunde föranleda till öfverträdelse af edspligten eller som eljest borde vid dess samvetsgranna uppfyllande uppmärksammas, synes man i våra dagar allmänt hysa den öfvertygelse, att edens verksamhet ökas genom att göra den i möjligaste måtto kort, kraftig och omedelbart rigtad på hufvudföremålet därför med förbigående af mindre väsentliga biomständigheter.» Olägenheterna af vittnesedens betydelse hafva icke, sedan detta skrefs, minskats, utan, såsom ofvan framhållits, ökas de i stället dag för dag, ju mer det äldre språkbruket blir för allmänheten främmande. Att under sådana omständigheter låta det antiqverade edsformuläret oförändradt ingå i ett för öfrigt moderniseradt kapitel om bevisning inför rätta kan icke vara rigtigt.

Hvad bör då sättas i stället? Utgår man från de här ofvan framhållna grunder, att eden skall vara till sin lydelse fullt klar och fri från onödiga ord, att den skall vara kort, så att den kan utan för stor tidsutdrägt afläggas af hvart vittne för sig, samt att dess specifikt religiösa moment skall i möjligaste måtto vara så affattadt, att det kan godkännas af skilda rigtningars anhängare, borde det väl icke vara omöjligt att uppnå enighet om en ny edsform. Men en nödvändig förutsättning härvid är, att en hvar, som eger i afgörandet deltaga, icke gifver för stort spelrum åt eget tycke och smak, hvartill frestelsen är stor i en sådan fråga.

Det har omnämnts, att nya lagberedningen föreslagit, dels att

de nu använda slutorden i vittneseden skulle uteslutas och begynnelseorden utbytas mot: »Jag lofvar och svär inför Gud den allvetande och allsmäktige», samt eden i öfrigt blifva oförändrad, *dels* att vittne skulle »svära inför Gud den allvetande och allsmäktige att i sin utsago hålla sig till sanningen». Vidare har omtalats Kongl. Maj:ts förslag att med bibehållande af edens nuvarande lydelse i öfrigt inskränka begynnelseorden till: »Jag lofvar och svär» och utbyta slutorden mot: »Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige.» Hos detta sista förslag måste det anses såsom en förtjenst, att eden uppdelats i två punkter, hvarigenom dess förstående underlättas. Då emellertid eden i allt utom början och slutet var till sin gamla lydelse bibehållen, må det icke beklagas, att förslaget föll.

Utgående från detta sista förslag, skulle man dock kunna komma till en mera tillfredsställande formulering, om man uteslöte allt det öfverflödiga. Eden kunde då erhålla t. ex. denna lydelse:

»Jag svär, att jag skall vittna allt, hvad jag vet i denna sak vara sant, så att jag ej något förtiger, tillägger eller förändrar. Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige».

Vittnets namn torde icke behöfva i eden nämnas, om hvart vittne skall svära för sig.

I korthet och uttrycksfullhet skulle man nå ännu längre, om man ville alldeles afvika från det nuvarande formuläret och bilda eden med användande af engelskt mönster, t. ex. sålunda:

»Jag skall i mitt vittnesmål säga sanningen, hela sanningen och intet annat än sanningen. Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige».

Men då detta formulär för mycket skiljer sig från det nu brukliga, är det väl föga sannolikt, att meningarne för närvarande skulle kunna enas derom.

Om ändring af vittneseden skulle beslutas, torde äfven ändring vara erforderlig i de föreslagna bestämmelserna om ed af part och ed af den som bekänner icke kristen lära, beroende på *hvilken* ny lydelse vittneseden får. Deremot synas dessa i 17 kapitlet rättgångsbalken påbjudna eder icke stå i det samband med andra eder, t. ex. domareeden, att icke en ändring af de förra skulle kunna göras utan samtidig förändring af de senare.

I detta sammanhang tillåter jag mig vidröra äfven ett annat stadgande i samma kapitel, der en förändring är önskvärd, nemligen

dess 20 §, som handlar om ersättning till vittne. Sämjas part och vittne ej om ersättningsbeloppet, »lägge», heter det, »rätten dem emellan efter ty skäligt pröfvas.» Samma stadgande återfinnes i nu gällande lag, men har visat sig ofullständigt i det fall, att vittne höres vid annan domstol än der målet är anhängigt. Ovisshet har rådt, huruvida förhørsdomstolen skulle ega besluta om vittnesersättningen eller om den blott borde anteckna vittnets anspråk och lemna till processdomstolen att i frågan besluta. Praxis har varit vacklande, men i allmänhet torde den senare åsigten hafva gjort sig gällande, sannolikt till följd deraf, att talan emot beslutet skulle fullföljas i sammanhang med hufvudsaken. Sedan emellertid numera blifvit i 16 kap. 10 § rättegångsbalken bestämdt, att särskild talan mot sådant beslut skall föras, möter från den synpunkten intet hinder för förhørsdomstolen att bestämma vittnesersättningen, hvartill den naturligtvis också eger de bästa förutsättningarne. För vittnet är det en alldeles gifven fördel att få sitt anspråk afgjort genast och slippa att på fjerran ort göra sig underrättad om utgången. Derför borde det tillägg i lagförslaget göras, att ersättningen skall bestämmas af rätten, dit vittnet varit kalladt.

På grund af hvad sålunda anförts, får jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville besluta sådana ändringar i Kongl. Maj:ts förslag till lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken, att nedannämnda stadganden i 17 kapitlet erhålla följande lydelse:

§ 14.

Förr än vittne afgifver sin berättelse, skall vittnet, med hand å bok, aflägga denna ed: »Jag svär, att jag skall vittna allt, hvad jag vet i denna sak vara sant, så att jag ej något förtiger, tillägger eller förändrar. Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige.»

§ 17. Första punkten.

Äro vittnen flera, skola de hvar för sig aflägga ed och särskildt höras.

§ 20. Andra punkten.

Sämjas de ej om beloppet, lägge rätten, dit vittnet varit kalladt, dem emellan efter ty skäligt pröfvas.

§ 52.

Ed skall inledas med orden: »Jag svär och betygar» och avslutas med denna försäkran: »Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige.»

§ 59. Tredje stycket.

Huru förfaras skall, då den, som skall aflägga ed, är främmande trosbekännare af sådan lära, som ej tillstådjer edgång, derom är särskildt stadgad.

Skulle lagutskottet anse sig ej kunna förorda lydelsen af de föreslagna ändringarne, anhåller jag, att utskottet måtte föreslå annan lydelse, särskildt i fråga om vittneseden, så att de med densamma för närvarande förenade olägenheterna undanrödjas. Skulle ändringarne medföra behof att ändra jemväl andra lagrum, torde lagutskottet äfven härom afgifva förslag.

Stockholm den 21 februari 1902.

Hugo Segerdahl.